

Jewish Ethical Dilemmas I

Holding a Shul President, Board Member, or Rabbi Liable for Their Mistakes

I. Issues of Gerama/Garmi

(1) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד א

ת"ר: ליהב ולבתה הרוח, אם יש בלבויו כדי ללבותה - חייב, ואם לאו - פטור. אמאי? ליהוי כזורה ורוח מסייעת! ... רב אשי אמר: כי אמרין זורה ורוח מסייעתו - ה"מ לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור.

Our Rabbis taught: Where he fanned it [along with] the wind which also fanned it, if there was enough force in his blowing to set the fire ablaze he would be liable, but if not he would be exempt. But why should he not be liable, as in the case of one winnowing [on Sabbath, who is liable] though the wind was helping him?—R. Ashi said: When we say that there is liability for winnowing where the wind is helping, this applies to Sabbath where the Torah prohibited any work with a definite object, whereas here [regarding damage] such an act could be considered merely as a secondary cause, and a mere secondary cause in the case of damage carries no liability.

(2) תלמוד בבלי מסכת כתובות דף פו עמוד א

גופא, אמר שמואל: המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו - מחול, ואפי' יורש מחול. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ואי פקח הוא, מקרקש ליה זוזי וכתב ליה שטרא בשמיה. אמר אמימר: מאן דדאין דינא דגרמי - מגבי ביה דמי שטרא מעליא, מאן דלא דאין דינא דגרמי - מגבי ביה דמי ניירא בעלמא.

the main text; Samuel said, 'If a man sold a bond of indebtedness to another person, and then he released the debtor, the latter is released; and, moreover, even [a creditor's] heir may release [the debtor].' Said R. Huna the son of R. Joshua; But if he is clever he rattles some coins in his face and [the latter] writes the bond in his name. Amemar said; He who adjudicates [liability] in an action [for damage] caused indirectly would here also adjudicate damages¹⁸ to the amount [recoverable] on a valid bond, but he who does not adjudicate [liability] in an action for damage caused indirectly²⁰ would here adjudicate damages only to the extent of the value of the mere scrap of paper.

(3) רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ב - סימן יז

יז והא גרמא הוא אמר רב טובי בר מתנה זאת אומרת גרמא בניזקין אסור אע"ג דאם הזיק בגרמא פטור מ"מ לכתחילה יכול למונעו שלא יגרום לו הזיק ומיהו קיימא לן דדינא דגרמי חייב כר"מ דמחייב במסכך גפנו על גבי תבואת חבירו? ... ויש לחלק דכל היכא דהוא בעצמו עושה ההזיק לממון חבירו וברי היזיקא מיקרי דינא דגרמי וחייב. שורף שטר או מוחל הוא בעצמו מזיק לממון חבירו וכן מראה דינר לשולחני כי במה שיאמר לו שהוא טוב הוא פוטר את הנותנו לו ... ועוד יש לחלק דכל היכא דההזיק נעשה מיד בשעת מעשה נקרא דיני דגרמי כמו שורף שטר ומוחל וכן מראה דינר לשולחני כי מיד הוא פוטר אותו שנותנו לו ומסור בעידנא דאחוי כמאן דקלייה דמי

II. The Value of Expertise

(4) תלמוד בבלי מסכת בכורות דף כח עמוד ב

מתנ' דן. את הדין, זיכה את החייב וחייב את הזכאי, טימא את הטהור וטיהר את הטמא - מה שעשה עשוי, וישלם מביטו, ואם היה מומחה לב"ד - פטור מלשלם.

מתנ' ומעשה בפרה שניטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים; ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוהו (ואמר + (מסורת הש"ס): שאמר + (תודוס הרופא: אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד. אמר רבי טרפון: הלכה חמורך טרפון! אמר לו ר' עקיבא: ר' טרפון, אתה מומחה לב"ד - וכל המומחה לב"ד פטור מלשלם.

גמ. 'ותיפוק ליה דטעה בדבר משנה, וטעה בדבר משנה חוזר! חדא ועוד קאמר, חדא - דטעה בדבר משנה חוזר, ועוד א"נ בשיקול הדעת טעיתה - מומחה לב"ד אתה, וכל המומחה לב"ד פטור מלשלם.

MISHNAH. IF A JUDGE IN GIVING JUDGMENT HAS DECLARED INNOCENT A PERSON WHO WAS REALLY LIABLE OR MADE LIABLE A PERSON WHO WAS REALLY INNOCENT, DECLARED DEFILED A THING WHICH WAS LEVITICALLY CLEAN OR DECLARED CLEAN A THING WHICH WAS REALLY DEFILED, HIS DECISION STANDS BUT HE HAS TO MAKE REPARATION OUT OF HIS OWN ESTATE. IF, HOWEVER, THE JUDGE WAS AN EXPERT FOR THE BETH DIN,¹² HE IS ABSOLVED FROM MAKING REPARATION.

MISHNAH. IT HAPPENED ONCE THAT A COW'S WOMB WAS TAKEN AWAY AND R. TARFON GAVE IT TO THE DOGS TO EAT.¹⁸ THE MATTER CAME BEFORE THE SAGES AT JABNEH AND THEY PERMITTED THE ANIMAL [FOR] THEODOS THE PHYSICIAN HAD SAID: NO COW NOR SOW LEAVES ALEXANDRIA OF EGYPT BEFORE ITS WOMB IS CUT OUT IN ORDER THAT IT MAY NOT BREED. SAID R. TARFON: 'YOUR ASS IS GONE, TARFON'. SAID R. AKIBA TO HIM: YOU ARE ABSOLVED, FOR YOU ARE AN EXPERT AND WHOEVER IS AN EXPERT FOR THE BETH DIN IS ABSOLVED FROM REPARATION.

GEMARA. And why does not [R. Akiba] infer this from the fact that he had erred in a matter where the Mishnah is explicit, and one who errs in a matter where the Mishnah is explicit can reconsider his decision? — He gave him one reason and then another: One reason for absolving is because you gave a wrong decision against an explicit law in the Mishnah. And another is that even if your mistake was made against the common practice, you are an expert for the Beth din, and whoever is an expert for the Beth din is absolved from reparation

(5) תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צט עמוד ב

איתמר: המראה דינר לשולחני ונמצא רע, תני חדא - אומן - פטור, הדיוט - חייב, ותניא אידך: בין אומן בין הדיוט - חייב! אמר רב פפא: כי תניא אומן פטור - כגון דנכו ואיסור, דלא צריכי למיגמר כלל.

It was stated: If a denar was shown to a money changer [and he recommended it as good] but it was subsequently found to be bad, in one Baraita it was taught that if he was an expert he would be exempt but if an amateur he would be liable, whereas

in another Baraita it was taught that whether he was an expert or an amateur he would be liable. R. Papa stated: The ruling that in the case of an expert he would be exempt refers to such, e.g., as Dankcho and Issur⁴⁰ who needed no [further] instruction whatever.

6 תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ק עמוד א

ריש לקיש אחוי ליה דינרא לרבי אלעזר, אמר: מעליא הוא, אמר ליה: חזי דעלך קא סמכינא. א"ל: כי סמכת עלי מאי למימרא? דאי משתכח בישא בעינא לאיחלופי לך, והוא את הוא דאמרת: רבי מאיר הוא דדאין דינא דגרמי, מאי לאו ר' מאיר ולא סבירא לן כוותיה! א"ל: לא, ר' מאיר וסבירא לן כוותיה. Resh Lakish showed a denar to R. Eleazar who told him that it was good. He said to him: You see that I rely upon you. He replied: Suppose you do rely on me, what of it? Do you think that if it is found bad I would have to exchange it [for a good one]? Did not you yourself state that it was [only] R. Meir who adjudicates liability in an action for damage done indirectly,³ which apparently means that it was only R. Meir who maintained so whereas we did not hold in accordance with his view? — But he said to him: No; R. Meir maintained so and we hold with him.

III. Decisions

7 רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ו

הלכה א - כל דין שדן דיני ממונות וטעה אם טעה בדברים הגלויים והידועים כגון דינין המפורשים במשנה או בגמרא חוזר הדין ומחזירין הדבר כשהיה ודין בו כהלכה, ואם אי אפשר להחזיר כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, או שהיה אלם או שטמא דבר טהור או שהורה בכשרה שהיא א טריפה והאכילה לכלבים וכיוצא בזה הרי זה פטור מלשלם, אף על פי שגרם להזיק לא נתכוון להזיק. הלכה ב - טעה בשקול הדעת כגון דבר שהוא מחלוקת תנאים או אמוראים ולא נפסקה הלכה כאחד מהן בפירוש ועשה כאחד מהן ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחר, אם היה זה דין מומחה ונטל רשות מראש גלות, או שלא היה נטל רשות אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהן, הואיל והוא מומחה חוזר הדין, ואם אי אפשר להחזיר פטור מלשלם, אחד הנוטל רשות מראש גלות או הנוטל רשות מבית דין של ישראל בארץ ישראל אבל לא בחוצה לארץ כמו שביארנו. הלכה ג - היה הטועה מומחה ולא נטל רשות ולא קבלו אותו בעלי דינין עליהן, או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהן לדון להן כדין וטעה ג בשקול הדעת, אם נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי וישלם מביתו, אם לא נשא ונתן ביד יחזור הדין, ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו.

8 שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן כה

9 שולחן ערוך חושן משפט הלכות אומנים סימן שו סעיף ו
יא המראה דינר לשולחני, ואמר לו: יפה הוא, ונמצא רע, יא אם בשכר ראהו, חייב לשלם טו אף על פי שהוא בקי ואינו צריך להתלמד. ואם בחנם ראהו, פטור, יז והוא שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקי, חייב לשלם אף על פי שהוא בחנם, והוא שיאמר לשולחני: יא עליך אני סומך, יז או שהיו הדברים מראים שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחריים. יח ויש אומרים יח דאפילו סתמא נמי חייב יח אורח בשם רבינו יצחק והרא"ש. יב ומכל מקום יב הסברא הראשונה ג נראה עיקר.

10 שולחן ערוך חושן משפט הלכות פקדון סימן שא סעיף ו
ד מי שהפקידו אצלו ח ו ז ט מעות עניים או פדיון שבויים ט ופשע בהם ה ונגנבו, פטור, שנאמר: לשמור (שמות כב, ט), זה הממון מופקד לעניי מקום זה או לשבויים ידועים. יא אבל אם היה וישלם אם פשע, או ישבע שלא פשע, כדרך כל השומרים).

12 שו"ת אבן פנה חו"מ א:א:כפו

אולם לאחר העיון נראה שאינו דומה כלל למראה דינר לשלחני, שהרי שם השלחני הבקי יכול לקבוע בודאות אם הוא טוב או רע, וכמו כן באומר הלוה לפלוני שהוא איש בטוח, גם זה דבר שאפשר לדעת ולברר. משאיכ בענין הפיחות אין שום יועץ שיוכל לקבוע אם יהיה אם לאו שתלוי בדעת אחרים, אטו בנביאים עסקינן. ולכן לא יכול לטעון המשקיע שסמך עליו, ואין זה אלא עצה

א (א) כל דין שדן דיני סמנות וטעה
(ב) אם טעה בדברים הגלויים והידועים כגון דינים המפורשים במשנה או בגמרא או בדברי הפוסקים חוזר הדין ודין אותו כהלכה:
הנה. ויכו יאל דלס גלסא לדין ולגני דוכו מכה לטיות מוכסחות טלין הדין כמו שהזכיר בפוסקים יכול לחלוק עליו מלמח טלינו חזכר נגמרא (פור נסס הרל"ס) מימ טלין להקל נזכר שהמנינו נו המנויים סתפסו נכונ ישלם לם לא סקנל מנינו טלין נוסגין נלוסה חומלס (פסקי ויהר"י סי' רע"א):
(ג) ואם אי אפשר לחזור כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים או שהיה אלם או שטיטא דבר הטהור או שהורה בכשרה שהיא טרפה והאכילה לכלבים וכיוצא בזה הרי פטור מלשלם אע"פ שגרם להזיק לא נתכוון להזיק: הנה. (ד) ויש מולקין (פור נסס הרל"ס).
(ה) ולענין סולסא טיסוד וחסר לם טיגע להורסא אע"פ טלינו סמוך דינו כנומסה (כ"י ריש סי' טריט) ועיין גייד סי' רמ"ג מדין הסמיכות כזמן הזה:
א ולא לחלק לעניים, והרי הוא ממון שאין לו תובעין. במה דברים אמורים, בשאין זה הממון מופקד לעניי מקום זה או לשבויים ידועים. יא אבל אם היה לעניים אלו או לשבויים אלו, והרי הוא קצוץ להם, הרי זה ממון שיש לו תובעים, א.

11 פתחי חושן נזיקין פרק ד הע' נו

יועץ לעניי השקעות שיעץ בהשקעה לא טובה, לכאורה היה נראה שיש מקום לחייבו מדין מראה דינר או מדין פלוני בטוח, וכדרך כלל כשבא להתייעץ ע"ד להשקיע ה"ז כסומך עליו, ובפרט כשמוסר לו הכסף דהוי כנו"נ ביד, אלא שנראה שיש לחלק שאם יעץ בהשקעה שבאותו שעה כבר לא היתה טובה והיה איוזה צד שהיועץ היה יכול לברר. מסתבר דדומה למראה דינר ובשכר חייב (עי' דיני שכירות פרק ג), ואם ידע והטעה מסתבר שאפ"י בחנם חייב, אבל אם לא ידע ולא היה יכול לידע, נראה שאפילו בשכר פטור, דהוי כעין אונס, ואפשר שאף כשנו"נ ביד פטור, וצ"ע. ובמ"ש שבשכר חייב יש לדון ביועץ שהוא פקיד בבנק, שאינו מקבל שכר מהלקוח, ואע"פ שהבנק נותן את השירות, אין הפקיד שכירו של הלקוח, ודינו כעושה בחנם, וצ"ע. וכל זה כשהוברר שבשעת היעוץ כבר היתה השקעה לא טובה, אבל במה שנתקלקל אח"כ אין שם צד חיוב, דגם במראה דינר וגם בפלוני בטוח כבר היה מקולקל, וה"ז כנותן עצה רעה, וצ"ע כשהיה יכול לידע אם עלול להתקלקל כשעושה בשכר.